

De lichenologische excursie van 11 maart 1996 naar Baarn en Leusden met opmerkingen over twee nieuw beschreven soorten: *Protoparmelia hypotremella* en *Lecanora barkmaniana*

Kok van Herk, André Aptroot & Leo Spier

C.M. van Herk, A. Aptroot & J.L. Spier. The lichenological excursion on March 11 1996 to Baarn and Leusden with remarks on two recently described species: *Protoparmelia hypotremella* and *Lecanora barkmaniana*.

This paper deals with an excursion on the occasion of a visit of Brian and Sandy Coppins to the Netherlands. Two at that moment still undescribed species, viz. *Protoparmelia hypotremella* Van Herk, Spier & Wirth and *Lecanora barkmaniana* Aptroot & Van Herk are discussed.

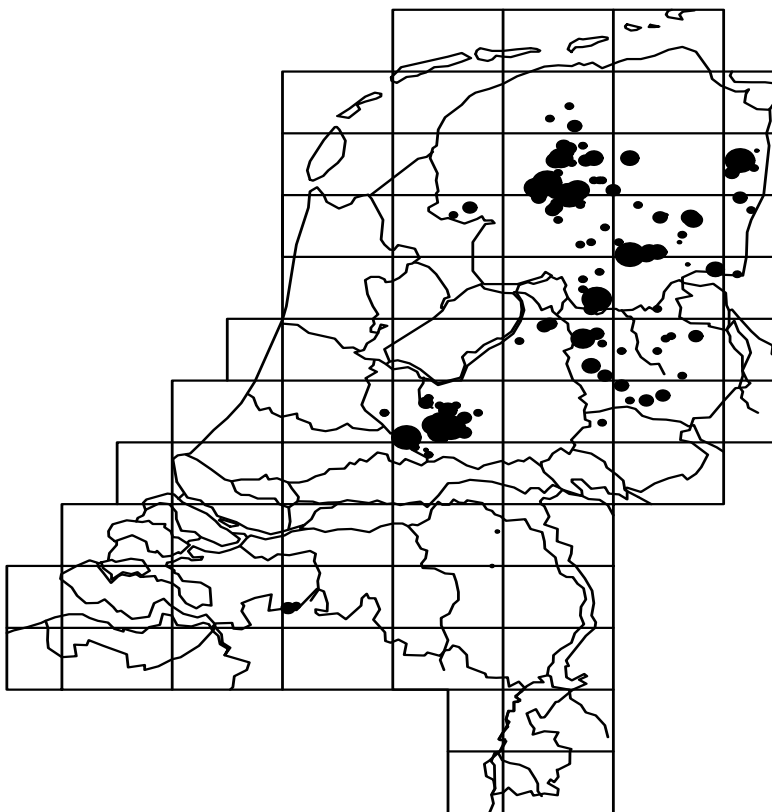
Op 9, 10 en 11 maart 1996 waren Brian en Sandy Coppins uit Edinburgh (Schotland) te gast in Nederland ter gelegenheid van het feestelijk jubileum van onze werkgroep. Tijdens de lezingendag op 9 maart liet Brian ons mooie dia's zien van zeldzame Britse lichenen. De dagen erna waren er excursies, waarbij op 10 maart een bezoek werd gebracht aan Zuidoost-Brabant. Een verslag van die dag is opgenomen in Buxbaumiella 42 (Van den Boom 1997). Op 11 maart is een bezoek gebracht aan de omgeving van Baarn, Soest, Amersfoort en Leusden, waarbij we voornamelijk naar epifyten hebben gekeken. Aanwezig waren: André Aptroot, Brian en Sandy Coppins, Kok van Herk, Arien van Iperen en Leo Spier.

Tegen de rijkdommen die Brian ons van de Britse eilanden toonde konden we natuurlijk niet op. Het massale voorkomen van *Pyrenula nitida* in het Baarnse bos, een zeer zeldzame soort in Groot-Britannië, oogste echter zichtbare verwondering. In het arme Nederland zijn een paar soorten algemeen die op de Britse eilanden niet bekend zijn o.a. *Lecidella flavosorediata*. Deze werd bekeken op eiken langs de provinciale weg bij Soest. In een buitenwijk van Amersfoort werden de grote veranderingen bij wegbomen in de bebouwde kom besproken, zoals de sterke toename van *Parmelia soledians* en *P. borreri*. Het is opvallend dat in Groot-Britannië *P. soledians* wel toeneemt, maar *P. borreri* (nog?) niet.

Protoparmelia hypotremella

Verder stonden enkele onbeschreven soorten op de agenda. Eén ervan betreft een steriele, fijn isidieus-schubbige korst zonder reacties, die de meeste Nederlandse lichenologen kennen onder de naam *Hypoceanomyce caradocensis*. De laatste jaren is echter duidelijk geworden dat het een onbeschreven *Protoparmelia* betreft. Bij Leusden komt deze soort plaatselijk talrijk voor op eiken. De Britse flora (Purvis et al. 1992), waarin Brian Coppins het genus *Protoparmelia* bewerkte, noemt wel de verwante *P. oleagina*. Bij Leusden komen beide soorten voor, zodat de verschillen en verwantschappen konden worden bediscussieerd.

De nieuwe soort is inmiddels gepubliceerd als *Protoparmelia hypotremella* Van Herk, Spier & Wirth (Aptroot et al. 1997). *P. hypotremella* is nog nooit fertiel gevonden. Het vermoeden dat de nieuwe soort tot het genus *Protoparmelia* behoort, is op een opmerkelijke manier tot stand gekomen: zowel de nieuwe soort als *P. oleagina* worden beide zo nu en

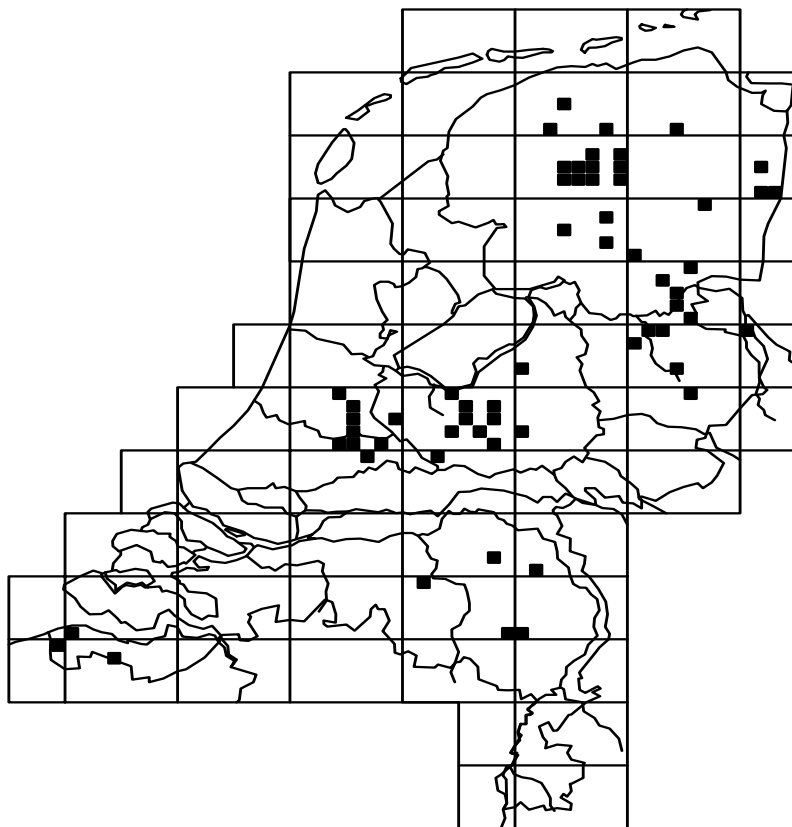
Kaart 1. *Protoparmelia hypotremella* in Nederland.

Kleine stippen geven groeiplaatsen aan met slechts een enkel thallus, grote stippen duiden op groeiplaatsen met meer dan 1 dm² per boom (bron: provinciale dataset).

dan geparasiteerd door *Sphinctrina anglica* (Spier & Van Herk 1993) en *Tremella wirthii* (Diederich 1996, Spier 1996). Omdat het erg onwaarschijnlijk is dat twee zeer gespecialiseerde parasieten gast zouden zijn op soorten uit verschillende genera, is de soort in *Protoparmelia* geplaatst.

Lecanora barkmaniana

Bij Leusden werd ook aandacht besteed aan een tot dusver onbeschreven *Lecanora*. Het gaat om een witte, soredieuze, korstvormige soort die op het eerste gezicht veel lijkt op *Lecidella scabra*, maar daarvan o.a. te onderscheiden is door de K+gele reactie en atranorine en zeorine als inhoudsstoffen. Het is een nitrofiële soort, die bekend geworden is door de provinciale inventarisaties van wegbomen. De laatste jaren neemt deze soort sterk toe. Bij Leusden is hij talrijk aanwezig op de voet van een oude eik. De soort is tot nu toe slechts tweemaal fertiel gevonden, éénmaal in Drenthe en éénmaal in Friesland (Van Herk 1997); steriel is hij echter niet zeldzaam (kaart 2). Hij is nu nieuw beschreven als *Lecanora barkmaniana* Aptroot & Van Herk (Aptroot & Van Herk 1999).

Kaart 2. *Lecanora barkmaniana* in Nederland (bron: provinciale dataset).

Zowel van *P. hypotremella* als *L. barkmaniana* is de verspreiding in Nederland goed bekend (kaart 1 en 2). Beide soorten zijn inmiddels op een kleine 100 groeiplaatsen gevonden, vooral met provinciaal monitoringonderzoek (bijv. Van Herk 1996, 1997). Het is zelfs mogelijk om over de jaren 1991 tot 1996 een trend te berekenen, wat toch wel wonderlijk genoemd mag worden voor soorten die tot voor kort nog onbeschreven waren.

Dankwoord

De provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zeeland en Noord-Brabant worden hartelijk bedankt voor het beschikbaar stellen van de waarnemingen van *P. hypotremella* en *L. barkmaniana*. De provincie Utrecht wordt bedankt voor de opnamegegevens van de locaties 3 tot en met 7.

Literatuur

- Aptroot, A., P. Diederich, C.M. van Herk, L. Spier & V. Wirth. 1997. *Protoparmelia hypotremella*, a new sterile corticolous species from Europe, and its lichenicolous fungi. *The Lichenologist* 29(5): 415-424.
- Aptroot, A. & C.M. van Herk. 1999. *Lecanora barkmaniana*, a new nitrophilous sorediate corticolous lichen from the Netherlands. *The Lichenologist* 31(1): 3-8.
- Boom, P.P.G. van den. 1997. De lichenologische excursie van maart 1996 naar het zuidoosten van de provincie Noord-Brabant. *Buxbaumiella* 42: 14-17.
- Diederich, P. 1996. The lichenicolous Heterobasidiomycetes. *Bibliotheca Lichenologica* 61: 1-198.
- Herk, C.M. van. 1996. Monitoring van ammoniak en zwaveldioxide met korstmossen in de provincie Utrecht. LON in opdracht van provincie Utrecht.
- Herk, C.M. van. 1997. Monitoring van ammoniak met korstmossen in Friesland. LON in opdracht van provincie Friesland.
- Herk, C. van & A. Aptroot. 1992. Korstmossen in het Gooi en Eemland. *Buxbaumiella* 35: 48-57.
- Purvis, O.W., Coppins, B.J., Hawksworth, D.L., James, P.W. & Moore, D.M., eds. 1992. The lichen flora of Great Britain and Ireland. Natural History Museum Publications, London.
- Spier, L. 1996. *Tremella wirthii* Diederich, een nieuw lichenicool lichemeen voor Nederland. *Buxbaumiella* 41: 27.
- Spier, L. & Herk, K. van. 1993. *Sphinctrina anglica* en zijn gastheren. *Buxbaumiella* 31: 67-68.

Locaties

- 1 Pluismeer, 5 km ZZW van Baarn, prov. Utrecht, coörd. 144.9/465.9 (52°11'N, 5°15'E), bos, vennetje, droog grasland met *Pinus*-stompen. Groeiplaats van een tot dusver onbeschreven *Bacidia*.
- 2 Baarnsche Bos, 1 km Z van Baarn, prov. Utrecht, coörd. 148.1/467.9 (52°12'N, 5°17'E), oude gesnoeide *Fagus*-haag in bos. Groeiplaats van *Pyrenula nitida*.
- 3 De Birkt, 2 km O van Soest, prov. Utrecht, coörd. 150.7/463.7 (52°10'N, 5°20'E), *Quercus robur* langs weg. Groeiplaats van *Lecidella flavosorediata*.
- 4 Amersfoort, prov. Utrecht, coörd. 155.2/464.6 (52°10'N, 5°24'E), *Ulmus* langs weg in nieuwbouwwijk. Groeiplaats van *Parmelia soledians* en *P. borrieri*.
- 5 Leusden-Centrum, prov. Utrecht, coörd. 157.6/459.8 (52°08'N, 5°25'E), *Quercus robur* langs weg, rand van dorp. Groeiplaats van *Protopermelia hypotremella* en *Sphinctrina anglica*.
- 6 1 km Z van Leusden-Centrum, prov. Utrecht, coörd. 157.5/459.3 (52°08'N, 5°25'E), *Quercus robur* langs weg. Groeiplaats van *Lecanora barkmaniana*.
- 7 De Boom, 4 km Z van Leusden-Centrum, prov. Utrecht, coörd. 156.8/457.0 (52°07'N, 5°25'E), *Quercus robur* langs weg. Groeiplaats van *Protopermelia hypotremella*, *P. oleagina* en *Sphinctrina anglica*.

Soortenlijst

Van de locaties 1 en 2 zijn al soortenlijsten opgenomen in het verslag van het voorjaarsweekend van 1994 (Van Herk & Aptroot 1994), die worden daarom hier niet herhaald. Deze soortenlijsten zijn ontleend aan provinciale opnamen van 1995 (Q= *Quercus*, U= *Ulmus*).

<i>Bacidia arnoldiana</i> s.l.	4U, 6Q
<i>Buellia griseovirens</i>	3Q, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Buellia punctata</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Candelaria concolor</i>	6Q
<i>Candelariella reflexa</i>	4U, 6Q
<i>Candelariella vitellina</i>	3Q
<i>Candelariella xanthostigma</i>	3Q, 6Q
<i>Cladonia coniocraea</i>	6Q, 7Q
<i>Cliostomum griffithii</i>	5Q, 7Q
<i>Diploicia canescens</i>	5Q
<i>Evernia prunastri</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Hypocenomyce scalaris</i>	3Q, 5Q
<i>Hypogymnia physodes</i>	3Q, 4U, 7Q
<i>Hypogymnia tubulosa</i>	4U
<i>Lecanora barkmaniana</i>	6Q
<i>Lecanora carpineae</i>	5Q
<i>Lecanora chlarotera</i>	3Q, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Lecanora conizaeoides</i>	3Q, 4U, 5Q, 7Q
<i>Lecanora dispersa</i>	5Q
<i>Lecanora expallens</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Lecanora horiza</i>	5Q
<i>Lecanora pulicaris</i>	3Q
<i>Lecidella elaeochroma</i>	5Q, 6Q
<i>Lecidella flavosorediata</i>	3Q
<i>Lepraria incana</i>	3Q, 5Q, 6Q, 7Q

<i>Ochrolechia androgyna</i>	3Q, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Parmelia acetabulum</i>	3Q, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Parmelia borreri</i>	4U
<i>Parmelia caperata</i>	4U, 5Q, 7Q
<i>Parmelia elegantula</i>	6Q
<i>Parmelia perlata</i>	4U
<i>Parmelia revoluta</i>	4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Parmelia soledians</i>	4U, 7Q
<i>Parmelia subaurifera</i>	3Q, 4U, 6Q, 7Q
<i>Parmelia subrudecta</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Parmelia sulcata</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Pertusaria albescens</i>	3Q
<i>Pertusaria amara</i>	3Q, 5Q
<i>Pertusaria coccodes</i>	3Q, 7Q
<i>Pertusaria pertusa</i>	3Q, 5Q, 7Q
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	4U
<i>Phlyctis argena</i>	5Q, 6Q, 7Q
<i>Physcia adscendens</i>	3Q, 4U
<i>Physcia caesia</i>	4U, 7Q
<i>Physcia dubia</i>	3Q, 4U
<i>Physcia stellaris</i>	4U
<i>Physcia tenella</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Physconia enteroxantha</i>	3Q
<i>Physconia grisea</i>	3Q, 4U, 6Q
<i>Protoparmelia hypotremella</i>	5Q, 6Q, 7Q
<i>Protoparmelia oleagina</i>	7Q
<i>Pseudevernia furfuracea</i>	4U
<i>Pyrrhospora quernea</i>	3Q, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Ramalina farinacea</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Ramalina fastigiata</i>	3Q, 4U, 6Q, 7Q
<i>Schismatomma decolorans</i>	5Q, 7Q
<i>Sphinctrina anglica</i>	5Q, 7Q
<i>Usnea cf hirta</i>	4U
<i>Xanthoria candelaria</i>	3Q, 4U, 5Q, 6Q, 7Q
<i>Xanthoria parietina</i>	3Q, 4U, 6Q, 7Q
<i>Xanthoria polycarpa</i>	3Q, 4U, 6Q, 7Q